

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANI SİYAVUŞ (CİMRİ)'UN SİKKELERİ *

NEZİHİ AYKUT

Türk tarihinde pek mühim rolü olan Karaman-oğullarının, Moğol hakimiyetinde olan Selçuklu idaresine isyan ederek, başlarında I. Mehmed Bey olduğu halde Konya'yı elde ettikten sonra Türkiye Selçuklu tahtına çıkardıkları Siyavuş'un, kendi adına kestirttiği dinar ve dirhemler, Anadolu Selçuklu meskûkâtının pek nâdir sikkelerinden sayılırlar.

Siyavuş'a ait ilk gümüş sikke, Osman Ferit Sağlam tarafından 1943'de bulunmuş ve ilk araştırma da kendisi tarafından yapılmıştır. Nitekim müellif, Siyavuş'un 675 tarihinde Konya'da bastırıldığı dirhemi hakkında 15-20 Kasım 1943'de yapılan III. Türk Tarih Kongresi'ne "Şimdiye Kadar Görülmiyen Cimri Sikkesi" adıyla bir tebliğ sunduğu gibi¹, daha sonra bu tebliği Türk Tarih Kurumu Belleteni'nin 35. sayısında makale halinde neşretmiştir². İbrahim Hakkı Konyalı'nın 1945'de yayınladığı "Akşehir" adlı kitabında da Osman Ferit Sağlam'ın neşrettiği 675 tarihli sikkeden bahsedilmiş³, yine Osman Ferit Sağlam, yukarıda zikredilen başlık altında Türkçe, Fransızca ve İngilizce olarak 1949'da üç dilde yayınladığı broşürde Cimri ve bu sikkesi hakkında geniş bilgi vermiştir⁴. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzeleri emekli nümismatlarından İbrahim Artuk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi'nin 13. sayısında neşrettiği makalesinde⁵, Siyavuş devrinin tarihi araştırmasına ilâveten, İstanbul şehir tiyatrosu rahmetli sanatkârlarından Behzad Butak'ın koleksiyonunda

* Hazırladığımız bu makale, 20-30 Eylül 1983'te İstanbul'da yapılan V. Milli Türkoloji Kongresi'ne sunduğumuz tebliğin, genişletilip gerekli düzeltmeler yapılmış şeklidir.

¹ Kongreye sunulan tebliğin yayını için bk. Osman Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmiyen Cimri Sikkesi", III. Türk Tarih Kongresi, Ankara 1948, s. 224-228.

² Osman Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmiyen Cimri Sikkesi", Belleten, Ankara 1945, IX/35, 299-303.

³ İbrahim Hakkı Konyalı, Akşehir, İstanbul 1945, s. 45-51.

⁴ Osman Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmiyen Cimri Sikkesi", İstanbul 1949, s. 1-11.

⁵ İbrahim Artuk, "Sahte Selçuklu Sultanı Cimri", Tarih Dergisi, İstanbul 1958, IX/13, 151-160,

bulunan Siyavuş'un 675 tarihli Konya'da kestirilmiş dinarını da neşretmiştir. Bunu müteakip kuyumcu Şerafettin Erel, 1963 yılında yayınladığı "Nâdir Birkaç Sikke" adlı broşürde, Cimri'nin 676 tarihinde Konya'da basılmış dirhemini neşrettiği gibi⁶; İbrahim Hakkı Konyalı, 1964 yılında yayınladığı "Konya Tarihi"nde Cimri'nin Konya'da darbettirdiği 675 tarihli dirheminden tekrar bahsetmiştir⁷, Değerli nümismatlar İbrahim Artuk-Cevriye Artuk tarafından hazırlanıp I. cildi 1971 yılında yayınlanan islâmî sikkeler kataloğunda⁸, Siyavuş'un 675 tarihinde Konya'da bastırılan dinarı, Behzad Butak tarafından çizilen resmi ile birlikte, yeniden yayınlanmıştır. Yine Cevriye Artuk'un Türk Tarih Kurumu'nun 1972 yılında çıkardığı "Malazgirt Armağanı" kitabında "III. Keyhüsrev Ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler" adıyla yayınladığı makalesinde⁹ de adı geçen kataloğun 1166 numarasındaki Siyavuş'un 675 tarihli Konya'da kestirttiği dinarı ile 675 ve 676 tarihli aynı şehirde darbettirdiği dirhemlerinden de bahsedilmiştir. Siyavuş'un sikkeleri hususunda bir diğer inceleme ise Yapı Kredi Bankası'nın "Nümismatik Yayınları" neşriyatı serisinden 2 numaralı broşürün içinde yer almaktadır¹⁰. Burada Siyavuş'un 675 tarihli Konya'da kestirilmiş dinarı ile 675 ve 676 tarihli yine aynı şehirde darbedilmiş dirhemleri yayınlanmış, ayrıca 675 tarihini taşıyan ve Türkiye Selçukluları meskûkâtında pek nâdir olarak çift darb mahallini, yani Konya ve Lu'lu'a'yı¹¹ müştereken ihtivâ eden dirhemi de neşredilmiştir.

Nihayet Siyavuş'un 676 tarihli Lu'lu'a'da kestirilmiş dirheminin de bulunarak¹² tarafımızdan yayınlanmak suretiyle ilim alemine tanıtılması, inanıyoruz ki daha evvel bu hususta yapılmış araştırma ve yayınları herhalde tamamlayıcı mahiyette olacaktır.

⁶ Şerafettin Erel, Nâdir Birkaç Sikke, İstanbul 1963, s. 6-7.

⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri Ve Kitabeleri İle Konya Tarihi, Konya 1964, s. 216-218.

⁸ İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu, İstanbul 1971, I, 380.

⁹ Cevriye Artuk, "III. Keyhüsrev Ve Sahte Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler", Malazgirt Armağanı, Ankara 1972, s. 287-296.

¹⁰ Selçuklular'ın nadir Paralarından bazıları ve Cimri'nin sikkeleri, Yapı ve Kredi Bankası Nümismatik Yayınları nr. 2, İstanbul 1972, s. 9-13.

¹¹ Bugünkü Ulukışla yakınında Bizanslıların Lulon kalesi olup, Arapça "İnci" manasındadır (bk. Ernst Honigmann, Bizans Devletinin Doğu Sınırı Alm. ter., Fikret Işıltan, İstanbul 1970, s. 39-42.)

¹² Koleksiyonundaki bu nâdir sikkeyi yayınlamam hususunda bana öncelik vermek lutfunda bulunan Sayın Celil Ender'e şükranlarımı sunmayı bir borç biliyorum.

Kısa tarihi araştırma

Siyavuş, İzzüddin Keykâvus II.'in oğlu olduğunu iddia eden bir Türkmen dervişidir. Kendisine sonradan küçültmek ve tahkir etmek maksadiyle "Cimri" lakabı takılmıştır¹³. Moğol hakimiyeti altındaki, Sultan III. Keyhüsrev'in başında bulunduğu Selçuklu idaresine isyan eden Karaman-oğlu I. Mehmed Bey tarafından Türkiye Selçuklu sultanı ilân edilmiştir¹⁴. Siyavuş ile birlikte, III. Keyhüsrev'in saltanat naibi Eminüddin Mikâil tarafından müdafaa edilen Konya'yı kuşatan Mehmed Bey¹⁵, 7 Zilhicce 675 (12 Mayıs 1277)'de şehri ele geçirmiş¹⁶ ve Cimri'yi 14 Zilhicce 675 (19 Mayıs 1277) Salı günü Anadolu Selçuklu tahtına çıkarmıştır¹⁷. Siyavuş adına hutbe okunmuş ve sikke kestirilmiştir¹⁸. Cimri'nin vezirliğini üzerine alan Mehmed Bey bu arada devletin resmî dili olarak Farsça yerine Türkçeyi kabul ettirmiştir¹⁹. Fakat Moğol veziri Sâhib Şemsüddin Cüveynî'nin Konya'ya hareket ettiğini haber alması üzerine Mehmed Bey, Karamanlı aşireti ile Ermenak taraflarına çekilmiş ve

¹³ Anonim Selçuknâme (ter. ve neşr. Feridun Nafiz Uzluk, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi III, Ankara 1952, s. 41)'de ölümünden sonra kendisine bu lakabın verildiği bildirilmektedir.

¹⁴ İbn Bîbî, El-Evâmirü'l-^cAlâ'iyye Fi'l-Umûri'l-^cAlâ'iyye, nşr. Adnan Sadık Erzi, Ankara 1956, I (Tıpkıbasım), 690; Ayn. m ll., Farsça Muhtasar Selçuknâme, ter. ve neşr. M. Nuri Gençosman-F. N. Uzluk, Anadolu Selçukî Devleti Tarihi, Ankara 1941, s. 292; Yazıcı-zâde Ali, Tevârih-i Âli Selçuk, Topkapı sarayı Revan ktb. nr. 1391, 401 b.

¹⁵ İbn Bîbî, Tıpkıbasım, s. 690-1; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, göst. yer; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 401 b-402 a; İbn Şeddad, Sîretü'l-Meliki'z-Zâhir, ter. M. Şerefüddin Yaltkaya, Baypars Tarihi, İstanbul 1941, s. 90; Muhammed al-Yünûnî, Zeyl-i Mir'âtü'z-Zamân, nşr. Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarabad 1960, III, , 184.

¹⁶ Anonim Selçuknâme (s. 39)'de Karaman-oğlu Mehmed Bey'in şehri zabtı için "8 Zilhicce Perşembe"; İbn Şeddad (a.g.e., göst. yer)'de "9 Zilhicce Perşembe" veriliyor. Halbuki Perşembe 7 Zilhicce'ye geliyor. Ayrıca her iki kaynağın da verdiği 676 tarihini, mevcut sikkelerine göre, 675 senesi olarak düzelterek verdik.

¹⁷ İbn Şeddad, a.g.e., göst. yer; Yünûnî, a.g.e., III, göst. yer. İbn Bîbî (Tıpkıbasım, s. 697); Ayn. m ll (Muhtasar Selçuknâme, s. 294); Yazıcı-zâde Ali (a.g.e., 404 a)'de "10 Zilhicce 676 Perşembe" tarihini veriyorlar.

¹⁸ İbn Bîbî, Tıpkıbasım, göst. yer; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, göst. yer; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., göst. yer; Aksarayî, Musâmeretü'l-ahbâr, ter. ve neşr. M. Nuri Gençosman-F.N. Uzluk, Selçukî Devletleri Tarihi, Ankara 1943, s. 205; Anonim Selçuknâme, göst. yer.

¹⁹ İbn Bîbî, Tıpkıbasım, s. 696-7; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, s. 293-4; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 403 b-404 a.

Siyavuş'u da birlikte götürmüştür²⁰. Böylece Siyavuş'un Konya'da otuz yedi gün süren saltanatı fiilen sona ermiştir²¹.

Sâhib Cüveyni Tokat'daki Kazova kışlağına çekildikten²² sonra, Sultan III. Keyhüsrev ve veziri Sâhib Fahrüddin Ali, Karamanlılara karşı 676 kışında (1277-78) harekete geçmişler. Göhürge Noyan kumandasındaki Moğol kuvvetleri ile birlikte Mut ovasına girmişlerdir. Mehmed Bey, Siyavuş'u İç-ildeki kalelerden birine göndermiş, kendisi durumu görmek için kardeşleri, amcasının oğlu ve yakın adamları ile birlikte ilerlemiş, fakat Kurbağahisarı'nda bir Moğol-Türkmen ileri karakolu tarafından dar bir geçitte sıkıştırılıp iki kardeşi ve amcazadesi ile birlikte öldürülmüşlerdir²³.

Karaman-oğullarının maktul düşmeleri üzerine Cimri, Develu-karahisar taraflarına çekilmiştir. III. Keyhüsrev ve veziri Fahrüddin Ali yeniden Cimri kuvvetlerinin takibine koyulmuşlar, Develu-karahisarı'nda Pınarbaşı'nda²⁴, 677 Muharrem (Mayıs-Haziran 1278)'de vuku bulan savaşta²⁵ Siyavuş kuvvetlerinin büyük bir kısmı yok edilmiştir. Cimri de firar ederken Germiyanlı Alişir-oğlu Hüsamüddin'in maiyetindeki Türkmenler tarafından yakalanıp, III. Keyhüsrev'in huzuruna getirilmiş, sultanın emri ile fecî şekilde öldürülmüştür²⁶.

²⁰ Aksarayî, a.g.e., s. 207-9; İbn Bibî, Tıpkıbasım, 699-701; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, 295-6; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 405 b-406 b; Anonim Selçuknâme, s. 40; İbn Şeddad, a.g.e., s. 91; Yünûnî, a.g.e., III, 185.

²¹ İbn Şeddad, a.g.e., göst. yer; Yünûnî, a.g.e., III, göst. yer.

²² İbn Bibî, Tıpkıbasım, s. 701-3; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, s. 296-7; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 407 a.

²³ İbn Bibî, Tıpkıbasım, s. 703-4; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, s. 297; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 407 a-b; Anonim Selçuknâme, göst. yer.

²⁴ Aksarayî, a.g.e., s. 210; İbn Bibî, Tıpkıbasım, s. 725-27; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, s. 299; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 409 a-b.

²⁵ Faruk Sümer, "Anadolu'da Moğollar", Selçuklu Araştırmaları Dergisi, Ankara 1970, I, 55. Anonim Selçuknâme (s. 41)'de bir sene sonraki 17 Muharrem 678 (30 Mayıs 1279) tarihi veriliyor. İbn Bibî (Tıpkıbasım, s. 727); Ayn. m ll (Muhtasar Selçuknâme, göst. yer) ve Yazıcı-zâde Ali (a.g.e., 409 b)'de ise bir sene evvelki 17 Muharrem 676 (20 Haziran 1277) tarihi verilmektedir. Hadiselerin cereyan tarzı düşünülürse bizim kabul ettiğimiz tarihin doğru olduğu anlaşılıyor.

²⁶ İbn Bibî, Tıpkıbasım, s. 727-9; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, s. 299-300; Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 409 b-410 b; Aksarayî, a.g.e., s. 210-11; Anonim Selçuknâme, göst. yer.

Siyavuş'un dinar ve dirhemleri ve sikkelerinin özellikleri

Altın-Dinar

Ortada:

الله

الله

675-Konya

Arka yüzü

السلطان الاعظم
علا الدنيا والدين
ابو الفتح سياوش
بن كيكافوس

Çevresinde:

ضرب هذه الدينار بمدينة قونية في سنة ٥٥٥ سوسنة

Çapı. 28 mm; Gr. 8,65. Yapı-Kredi Bankası Koleksiyonu, Envanter no: 9626

Gümüş-Dirhem

675-Konya

Ön yüzü

الله

الله

ضرب بمدينة

قونية في سنة ٥٥٥

سوسنة

السلطان الاعظم
علا (١) الدنيا والدين
ابو الفتح سياوش
بن كيكافوس

Arka yüzü

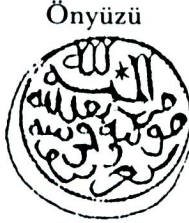

Çapı. 22 mm; Gr. 3, -. Yapı-Kredi Bankası Koleksiyonu, Envanter no: 9628

Gümüş-Dirhem

676-Konya

بِسْمِ
الله
ضرب بمدينة
قونية في سنة
سبعين وستا (٦٦)

السلطان الاعظم
علا الدنيا و الدين
ابو الفتح سياوش
بن كيكائوس

Çapı. 25 mm; Gr. 2,90. Yapı-Kredi Bankası Koleksiyonu, Envanter no: 9630

Gümüş-Dirhem

675-Konya-Lu'lu'a

بِسْمِ
الله
ضرب بمدينة
قونية في سنة
سوستائة

السلطان الاعظم
علا (١) لدنيا والدين
ابو الفتح سياوش
بن كيكائوس

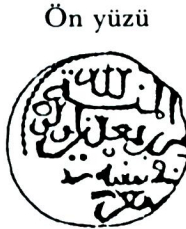

Çapı. 24 mm; Gr. 2,85. Yapı-Kredi Bankası Koleksiyonu, Envanter no: 9629

Gümüş-Dirhem

676-Ma'den Lu'lu'a

بِسْمِ
الله
ضرب بمدن لولوه
في سنة ستة و
سبعين وستائة

السلطان الاعظم
علا الدنيا (و) الدين
ابو الفتح سياوش
(بن) كيكائوس

Çapı. 23 mm; Gr. 3,02. Celil Ender Koleksiyonu

Türkiye Selçuklu sultanı Siyavuş, dinar ve dirhemlerinde “Es-Sultânü'l-a^czam (En büyük sultan)” ve Ankara'dan itibaren bütün batı Anadolu'ya hakim olup mutlak bir hükümdar gibi saltanat sürmüştüğü için ²⁷ Ebü'l-feth (Fâtih) unvanlarını kullanmıştır.

Anonim Selçuknâme'de ²⁸ “Melik Mes^cud”; İbn Şeddad ²⁹ ve Yûnûnî'de ³⁰ “Keyhüsrev” olarak geçen isminin sikkelerinde “Siyavuş” olduğu görüldüğü gibi; İbn Bîbî ³¹ ve Yazıcı-zâde Ali'de ³² “Gıyâsü'd-dîn”; Münecimbaşı'nda ³³ “Rûknü'd-dîn” olarak geçen lakabının dinar ve dirhemlerine göre “Alâü'dîn” olduğu anlaşılmaktadır.

Tevkî'ler ³⁴ ilk defa I. Keyhüsrev'in sikkelerinde yer almış, bu hükümdarın Tevkî'i olan “El-Minnetü li'llâh (Lutuf ve ihsân Allah'a mahsusdur)” ibaresi, aynı şekilde Siyavuş'un sikkelerinde de Tevkî' olarak kullanılmıştır.

Sikkelerinde sene kayıtları Arabî ibare veya rakamlardır. Ayrıca “Dîvânî rakamlar ³⁵” da kullanılmıştır. Nitekim birler hanesindeki “o”, eski harflerde 5; onlar hanesindeki “ ۵ ” dîvânî rakamlarda 70 demektir.

Siyavuş'un sikkelerinin ayâr ve ağırlıkları

Türkiye Selçuklularının para sisteminin ana ölçüsü “Dirhem” veya “Aded” denilen gümüş sikkedir ³⁶. Selçuklu dirhemlerine “Akça-i Rûm” da

²⁷ İbrahim Artuk, “Sahte Selçuklu Sultanı Cimri”, s. 158; Cevriye Artuk, “III. Keyhüsrev Ve Selçuklu Sultanı Cimri Adına Kesilen Sikkeler”, s. 295.

²⁸ Anonim Selçuknâme, s. 39.

²⁹ İbn Şeddad, a.g.e., s. 90.

³⁰ Yunûnî, a.g.e., III. 184.

³¹ İbn Bîbî, Tıpkıbasım, s. 690; Ayn. m ll., Muhtasar Selçuknâme, s. 292.

³² Yazıcı-zâde Ali, a.g.e., 401 b.

³³ Münecimbaşı, Sahâifü'l-ahbâr, ter. Hasan Fehmi Turgal, Anadolu Selçukluları, İstanbul 1939, s. 43.

³⁴ Tevkî', Türkiye Selçuklu sultanlarının münasebette buldukları hükümdarlara gönderdikleri mektuplara, ümeraya verdikleri ferman ve menşurlara, mansıb tevcihleri için çıkardıkları beratları koydukları özel sıfatlarıdır (İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Ankara 1970, s. 69).

³⁵ Dîvân rakamları, Arapçada sayı isimlerini bildiren kelimelerin bazı harflerinden teşkil edilmiş kısaltmalardır. Bu rakam alâmetleri, Araplar tarafından icad edilip İslâm memleketlerine yayılmış, zamanla değişikliklere uğrayarak şifre haline gelmiştir. İlk dört halife devrinde divanda, bilhassa maliye ve muhasebe işlerini gören divanda, kullanılması dolay bu rakamlara “Dîvân rakamları” adı verilmiştir (Salâhaddin Elker, Divan Rakamları, Ankara 1953, s. 8. v.d.).

³⁶ Mustafa Akdağ, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş Ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti”, Belleten, Ankara 1949, XIII/51, 514-5; Ayn. m ll., Türkiye'nin iktisadî ve ictimâî tarihi, İstanbul 1979, I, 501-2.

denilmektedir³⁷. Bütün Anadolu Selçuklu dirhemlerinin ayârları % 80 ile % 90 arasında değıştiklerinden³⁸ Siyavuş'un dirhemlerinin ayârlarının da buna uygun olmasının gerekeceği tabiidir.

Türkiye Selçuklularının bastırdıkları dirhemler "Örfi Dirhem" ler olup³⁹ 16 karatlıdır⁴⁰. Kendilerine örnek aldıkları Abbâsî dirhemlerinin yine 16 karat ve 3,125 gramlık ağırlığından⁴¹ daha hafif olup resmî ağırlıkları 3,086 gramdır⁴². Bu dirhemler, İlhanlı hükümdarı Gazan Mahmud Han (694-703 = 1295-1304)'ın 696 (1296-97)'da imparatorluğun bütün topraklarındaki sikkelerin bir sistem altında toplanıp standard hale getirilmesine karar vererek, bütün ağırlık ölçülerine Tebriz miskalinin esas alınmasını emretmesine⁴³ kadar umumiyetle 16-13 karat olarak darbedilmekte devam etmişlerdir. Belirtilen tarihte Gazan Han, para ıslahatıyla İlhanlılara tâbi olan Türkiye Selçuklularının dirhemlerinin 24 karatlık ve 4,608 gr gelen Tebriz miskalinin yarı ağırlığında, yani 12 karat ve 2,304 gr olarak darbedilmesini emretmiş⁴⁴ ve bu tarihe kadar 3,086 gramlık resmî ağırlık devam edegelmiştir. Nitekim Siyavuş'un dirhemleri de, Gazan Mahmud Han'ın para ıslahatından evvel darbedildikleri için, resmî dirhem ağırlığına uygun olarak ona yakın ağırlıkta darbedilmişlerdir. Siyavuş'un dört dirheminin ağırlıkları incelendiğinde görülmektedir ki bu

³⁷ Reşidüddin Fazlullah, *Târîh-i Mübârek-i Gazânî*, nşr. Karl Jahn, London 1940, s. 282; A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981, s. 301.

³⁸ İsmail Galib, *Takvîm-i Meskûkât-ı Selçukiyye*, Kostantiniye 1309, s. 8; Hasan Ferid, *Nakd ve İtibâr-ı Mâlî*, İstanbul 1330, I, 160.

³⁹ Örfî dirhem buğday tanesine dayanır ve 16 karatdır. Buna mukabil Şer'î dirhem arpa tanesine dayanır ve 14 karatdır bk. Halil Sahilliođlu, *Kuruluşun XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, Basılmamış doktora tezi, İstanbul 1958, s. 5.

⁴⁰ Karat, keçiboyunu çekirdeğidir. Örfî sistemde 4 buğday tanesi 1 karat olduğu halde (El-Makrizî, *El-Nukud el-Kadîme ve'l-İslâmiyye*, ter. İbrahim Hakkı Konyalı, Eski ve İslâmî Paralar, İstanbul 1946, s. 34; Ayn. ter. İbrahim Artuk, *Bellekten*, Ankara 1953, XVII/67, 379-80; Süleyman Sûdî, *Usûl-i Meskûkât-ı Osmâniyye ve Ecnebiyye*, İstanbul 1311, s. 19; Halil Sahilliođlu, a.g.t., s. 2), Şer'î sistemde 3 arpa tanesi 1 karat kabul edilmiştir (E.V. Zambaur, "Kırat" mad., I A, VI, 735 a.)

⁴¹ Walter Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 3; Ayn. m ll., *Die Bestimmung Von Mithqâl Und Dirhem*", 60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armađan (Symbolae In Honorem Z.V.Togan), İstanbul 1950-1955, s. 266.

⁴² Walter Hinz, a.g.e., s. 5.

⁴³ Reşidüddin Fazlullah, a.g.e., s. 288-92.

⁴⁴ Halil Sahilliođlu, a.g.t., s. 3. Nitekim III. Keykubad dirhemlerinin bu standart ağırlığın az aşığı veya yukarısında, ona yakın olarak darbedildikleri görülmüyor bk. İsmail Galib, a.g.t., s. 95; Ahmed Tevhîd, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, Kostantiniye 1321, IV, 343-47.

dirhemler 3,086 ağırlığındaki tam dirhemden biraz hafiftirler ve en ağırı bunun 0,98'i (= 3,02 gr) ve en hafifi de bunun 0,92'si (= 2,85 gr) bir ağırlığa sahiptirler.

Türkiye Selçuklularının resmî dinar ağırlığı 24 karat ve 4,81 gramdır⁴⁵. Bu ağırlık yine 24 karat ve 4,68 gr gelen Mısır'ın Örfî miskalinden⁴⁶ daha ağırdır. Bununla beraber bu devletin bastırılmış olduğu bütün dinarlar (altın sikkeler) üzerinde yapılan bir inceleme bunların ağırlıklarının 3,72 gr ile 5,40 gr arasında değiştiklerini, fakat en ziyade 4,40-4,45 gr arasında toplandıklarını bize göstermiştir. Siyavuş'un 675 tarihli Konya'da darbedilmiş bizim gördüğümüz üç aded dinarı ise 8,65, 8,85 ve 8,90 gr ağırlıklarında gelmektedirler⁴⁷ ki bunları da "Çifte dinar" olarak kabul etmek gerekmektedir.

⁴⁵ Hinz, a.g.e., göst. yer; Ayn. m ll., a.g.m., s. 269.

⁴⁶ Hinz, a.g.e., s. 4-5; Ayn m ll., a.g.m., s. 267-8.

⁴⁷ bk. Selçukluların nadir Paralarından bazıları ve Cimri'nin sikkeleri, s. 12-14; İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, a.g.k., I, 380.

